№ 226 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15 — 1903 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15 № 226

ԵՐԵՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Եղիսաբէթ Յովհաննիսեան Շամխարեանցը սրտի ցաւով յայտնում է բոլոր բարեկամներին և ծանօթներին իր թանգագին և անմոռանալի ամուսնու

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՇԱՄԽԱՐԵԱՆՑԻ

մահը, որ պատահեց սոյն հոկտեմբեր ամսի 12-ին, առաւօտեան 10 ժամին և խնդրում է շնորհ բերել յուղարկաւորութեանը, որ լինելու է հանգուցեալի սեփական տնից, Սոլոլակի փողոցի վրա, դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին, հինգշաբթի, առաւօտեան 10 ժամին, իսկ հոգեհանգիստը նշանակված է ամեն օր օրվայ 12 ժամին և երեկոյեան 7 ժամին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատան: 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մամուլի կոչումը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ժողովրդական երգեր. Դարձեալ մեր իրականութեան կտորներից. Մատենագրութիւն. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հեռաւոր Արևելքում. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Դէպի Արարատ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԿՈՉՈՒՄԸ

Ընթերցողների վերաբերմունքը դէպի լրագիրը արտայայտվում է երկու կերպ: Կայ ընթերցող, որ վերցնում է իր ձեռքը լրագիրը, որպէս զի իմանայ թէ «ինչ է կատարվում աշխարհում»: Այդպիսի ընթերցողը ցանկանում է, որ լրագիրը կարելին չափ բազմակողմանի և լիակատար տեղեկութիւն տայ փաստերի և երևոյթների մասին: Եւ երբ լրագիրը բարեխղճաբար կատարում է իր այդ պարտաւորութիւնը՝ ընթերցողը բոլորովին գոհ է:

Բայց կայ և մի ուրիշ ընթերցող, որ չէ բաւականանում յիշված պահանջով և գնում է մի երկրորդ պահանջ, այն է թէ «ի՞նչ է ասում լրագիրը», ի՞նչ դիրք է բռնել նա դէպի կեանքի երևոյթները, ի՞նչ կարծիք ունի նա կեանքի այս և այն արտայայտութիւնների մասին: Եւ ընթերցողների մի մեծ դասի համար այս երկրորդ հարցը այնքան մեծ նշանակութիւն ունի, որ նրանք աւելի էական են համարում լրագրի համար նրա որոշ գոյն ունենալը, քան թէ նրա լիակատարութիւնը:

Համաձայն այդ երկու տեսակ պահանջի՝ մամուլի օրգաններն էլ համապատասխան կազմակերպութիւն ունեն, ձգտելով կամ փաստական մասը կարելին չափ հարստացնել, կամ առանձին ոյժ տալ նրա ծրագրական գործունէութեան, նրա գաղափարական արտայայտութեան:

Մեր լրագիրը իր ծննդեան օրից ցանկացել է որոշ գոյն և ուղղութիւն պահպանել և կեանքի երևոյթների վերաբերութեամբ իր կարծիքները յայտնել այն սահմաններում, որ նրան վերապահված է: Մենք միշտ աշխատել ենք հնար եղածին չափ շատ նիւթեր տալ մեր կեանքից և լրագրի մէջ ցոլացնել կեանքը իր բազմատեսակ արտայայտութիւններով, բայց դրա հետ զուգընթացաբար մենք հիմնական և էական ենք համարել որոշ դիրք բռնել դէպի հասարակական հարցերը, դէպի գաղափարական հոսանքները, դէպի առօրեայ բնորոշ և կարևոր երևոյթները: Ճիշդ է, մեզ չէ աջողվել ամեն անգամ մեր ցանկացածի չափ լիակատար կերպով իրագործել մեր ձգտումը, բայց ներկայ հարցում կարևոր է այն, թէ ինչպէս ենք մենք ըմբռնել մեր կոչումը: Մենք այդ կոչումը ընդունել ենք իբրև ոչ կրաւորական, այլ որոշ աստիճանով ներգործական մի պարտաւորութիւն: Եւ եթէ մի շարք երևոյթների վերաբերութեամբ մենք չենք տուել ընդարձակ ուսումնասիրութիւններ և լուսաբանութիւններ, այդ այն պատճառով չէ, որ մենք ցանկացել ենք լուռ հանդիսատեսների և արձանագրողների պաշտօններ կատարել, այլ այն պատճառով, որ անկարող ենք հանդիսացել պատշաճաւոր լիակատարութեամբ և բազմակողմանիութեամբ մերձենալ հարցերին:

Կեանքը ընդարձակ է և եթէ նրա մի որ և է ճիւղը դեռ չէ կարողանում ենթարկվել ցանկալի մշակութեան, նրա ուրիշ ճիւղերը և նրա արտայայտութիւնները ասպարէզ են բաց անում բնական գործունէութեան համար:

Մեր տնտեսական, մտաւոր և բարոյական շահերը ամեն օր նորանոր հարցեր են տալիս մեզ՝ շատ հետաքրքրական և ուսանելի: Մենք առիթ ենք ունեցել մեր որոշ կարծիքները յայտնել երևան եկող հարցերի վերաբերութեամբ: Նոյնը պէտք է շարունակվի և այսուհետև: Քննութիւնը կեանքի ուսումնասիրութեան հետ միասին կը տան այն, ինչ որ մենք ցանկանում ենք մեր ընթերցողի համար:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

(Նամակ Պարիզից)

«Մշակի» 198 համարում «Տպագրված երգեր» վերնագրով յօդուածի մէջ պ. Տիգրանը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս են ստեղծվում «ժողովրդական» երգերը: Անտարակոյս ֆրանսիական ստեղծելու այս ձևը շատ յարմար է այդ երգերի համար, որ ժողովրդական երգեր չեն, այլ մեծ մասամբ օրվայ աչքի ընկնող անցքերի վրա գրված երգեր են, կամ մի սրբահարական ու կոմիկ կոմպօզիցիա կաֆէ-կոնցերտային արտիստների բերնից, որոնցից շատերը իրանք են լինում հեղինակներ: Բացի սրանցից Պարիզում կան թերուս երաժիշտների ամբողջ լեգէոններ, որոնք մի կտոր հաց ձեռք բերելու համար պատրաստում են այդպիսի երգեր թխելով: Անկասկած, Ֆրանսիացիք ունեն շատ գեղեցիկ հին և նոր ժողովրդական երգեր, ժողովրդի ստեղծագործութիւններ, բնութեան թելադրութեամբ կատարված երգեր, բայց պ. Տիգրանի մատնացոյց արածները դրանցից չեն:

Պ. Տիգրանը մեզ ասում է, որ «Եւրոպայի մէջ երբեք երևան չէ գալիս չը տպագրված, չը նօտագրված ոչ մէկ երգ»: Հէնց այս խօսքերը իրանք կապացուցեն և կը ստուգեն վերևում իմ ասածները: Ժողովրդի ստեղծագործած երգը առաջ երգվում է և յետոյ տպագրվում, իսկ երաժիշտների կոմպօզիցիաները առաջ տպագրվում են և յետոյ երգվում և ցրվում ժողովրդի խաւերի մէջ: Այս առաջուց տպագրված և յետոյ երգված երգերի պահանջը համարեա ամենօրեայ է, հասարակութիւնը ուղղակի պահանջ է զգում և ամեն օր հինը նորին տեղ պիտի տայ. վայ հների բաղդին, տանակոխ են գնում և մի օր մոռացվում: Այն ինչ ժողովրդի ստեղծագործութիւնները, իբրև մի մի անգին ադամանդներ, հաւաքում, ձայնագրում և ներդաշնակում են տեղական աչքի ընկնող երաժշտագէտները, որոնք և լուրջ կերպով առանձին գրքոյկներով հրատարակում են և իբրև պատկառելի հրատարակութիւններ բռնում են մի որոշ տեղ ամեն մի երաժշտական գրադարանի մէջ, և հասարակութիւնն էլ լուրջ է վերաբերվում դէպի այդ հրատարակութիւնները: Ահա այս պայմանների մէջ պէտք է տպագրել և գնել այդ բարձրութեան վրա և մեր ժողովրդական ստեղծագործութիւնները:

Պ. Տիգրանը դժգոհութիւն է յայտնում, որ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ

XXXIII

Ընկերներս զարթեցին, երբ այգը բացվում էր:

—Ա՜խ, ինչ գեղեցիկ է, բացականչեց մէկը, քնաթաթախ աչքերը սրբելով:

—Ո՜րպիսի հրաշալիք...

—Օ՜, չքնաղ պատկեր...

Ընկերներս իրաւունք ունէին. հեռու հորիզոնը Զանգեզուրի և Ղարաբաղի լեռների բարձր շարքերի վրա, նրանց ամբողջ երկարութեամբ, սկսած Գեղամայ բարձունքներից մինչև Նախիջևանի իջուածքները, շառագունել էր և այդ հսկայական դեղնակարմիր շրջանի կենտրոնը, մի քանի վերստ տարածութեամբ, ուղիղ մեր դէմ յանդիման, վառվում էր բոսորային ցոլքերով: Սակայն այն կէտը, որտեղից պէտք է ծագէր արևը, յայտնապէս դեռ չէր երևում: Անորոշ նայում էի ես մի կամայական կէտի և ակամայ հիանում գոյների այն տարօրինակ խաղով, որ նկատվում էր հորիզոնի ամբողջ երկարութեան վրա և առանձնապէս նրա կենտրոնում: Իւրաքանչիւր բոպէ գոյները փոխում էին իրանց տեղերը. ամենատակից կարմիր քրքումի վրա շարված էին վարդագոյն, դեղնակարմիր, նարնջի, մուգ-մանիշակագոյն շերտեր, որոնք փայլում ու ցոլում էին, անընդհատ դէպի վեր, դէպի բաց կապոյտ երկինքը բարձրանալով: Ընկերներս տեղ-տեղ վիճում էին գոյների քանակութեան մասին. մէկը համարում էր ծիածանի բոլոր հիմնական գոյներից զատ նաև նրանց նրբութիւնները: Ես չէի մասնակցում վէճին և հայեացքս ուղղած դէպի վայր՝ դիտում էի բնութեան մի այլ հազուագիւտ երևոյթ: Երկրի օդեղէն հանդերձը ակընյայտնի կերպով երկու մաս էր բաժանված. վերին մասում երկինքը՝ լուսաւորված այգի վառվռուն ցոլքերով, հետզհետէ աւելի պարզվում ու բացվում էր. աստղերը վաղուց թաղվել էին նրա խորքում և միայն իր սակի փայլից զրկված՝ գունաթափ Սատուրնն էր, որ հազիւ նշմարելի կերպով առկայծում էր արևմուտքում: Մասիսի վերնակողերը, ուր գտնվում էինք մենք, նոյնպէս ստացել էին իրանց բաժինը այգի կենտրոնից շողերից: Ես պարզ տեսնում էի մեր շուրջը գտնվող բոլոր առարկաները,—ձիւն, ժայռեր, քարակոյտեր, որոնք կորցրել էին արդէն գիշերային իրանց անհեթեթ կերպարանքը. մերձակայ լեռնածաւալ ձիւնարանը փայլում էր իր ամբիծ մաքրութեամբ. բայց ներքևում, մթնոլորտի ստորին մասում, դեռ ամեն ինչ ծածկված էր թանձր խաւարով. չէին երևում ոչ Մասիսի ստորոտները և ոչ Արաքսի հովիտը. և խաւարը այնտեղ հանգիստ չէր. կարծես վախեցած արևի մօտալուտ ծագումից, նա խառնվում, գալարվում էր հովտի մէջ հսկայական ոլորապտոյտ զանգվածներով և նրա վերին մակերևոյթի վրա, մեզանից փոքր ինչ ցածր, երևում էին աղջամուղջի սև-մոխրագոյն հրէշային լեզուներ, որոնք բարձրանալով մթնոլորտի վերին լուսաւոր մասը՝ ցրվում, չքանում էին նրա մէջ: Խաւարի այդ անհանգիստ խառնուածքը, նրա քմահաճ վիթխարի պտոյտները հովտի ամբողջ տարածութեան մէջ՝ ինձ վրա թողնում էին այնպիսի տպաւորութիւն, որ կարծես ես ներկայ էի արարչագործութեան լեգենդային քաօսական օրերին, երբ դեռ լոյսը նոր էր ստեղծվում:

—Ծագում է, արևը ծագում է, նայեցէք, նորից լսվեցին մի քանի բացականչութիւններ իսկոյն և ես նորից ուղղեցի հայեացքս դէպի արևելք:

Ոչ այն կէտից, ուր ես անընդհատ նայում էի առաջ, այլ մի քիչ հեռու՝ դէպի հարաւ նրանից՝ կարծես առաջ հրելով լեռնային բարձր կատարները և ինքն իրան վեր-վեր ձգելով ու խաղալով՝ արագ-արագ բարձրանում էր մի հրաշէկ, բոսորային գունդ, ցերեկի աննման լուսատու—ամենագեղեցիկ ստեղծվածը ամբողջ տիեզերքում: Առաջին ոսկեղէնիկ ճառագայթը ընկաւ ուղիղ իմ աչքիս մէջ, երկրորդը փայլեցրեց մերձակայ ձիւնարանի ստորոտը, փոքր ինչ ուռուցիկ կուրծքը, երրորդը լուսաւորեց բազալտային մի վիթխարի քարաժայռի ճակատ, որի հրաբխային խառնուածքի մէջ այս ու այն տեղում ցրված բծերը սկսեցին պսպղալ, ինչպէս առաւօտեան ցօղի գոհար—կաթիլներ: Ես վեր կացայ տեղիցս և բարձրացայ մի ցածրադիր քարակոյտի գլուխ, որ ծածկում էր մեզանից Մասիսի գագաթը: Եւ ես չը զղջացի, որ հեռացայ տաքացրած տեղից. լերան կատարի արևելահայեաց ձիւնարանի մի հսկայական բոլորակ կտոր, որ երևում էր իմ կանգնած տեղից, վառվում ու փայլում էր, ինչպէս մի առասպելական վարդ՝ ինչպէս մի կախարդական կարմրաթուշ խնձոր՝ կախված երկնքից: Ուղիղ գագաթի տակ, փոքր ինչ հարաւ վարդ—ձիւնարանից, այժմ այնպէս պարզ, այնպէս մաքուր երևում էին խոժոռ քարաժայռեր՝ թեթևակի լուսաւորված գունաթափ—կարմիր շողերով՝ որ մի վայրկեան կանգ առած շարժվեց իմ "սրտում" պիտի կարողանանք արդեօք մենք յաղթահարել այդ հսկաներին: Քարակոյտի բարձրութիւնից իջնելիս, իմ հայեացքս ընկաւ Փոքր-Մասիսի գագաթին. Նա դեռ նոր քնած էր կանուխ առաւօտի նոր-նոր պարզվող խաւարի մէջ: Արաքսի հովիտը դեռ լիքն էր գիշերային ստուերներով և միայն ինքը գետն էր, որ, երևի, անքուն ինձ նման ամբողջ գիշեր՝ այժմ յոգնած և ուժասպառ հազիւ հազ փայլում ու դանդաղ գալարում էր իր անվերջ պտոյտները...

Երազ—տեսիլ, արդեօք մի անգամ էլ դու պէտք է կրկնվես իմ կեանքում:

XXXIV

Նեկտար-թէյով նորից կազդուրելով և տաքացնելով սառած մարմիններս,—ցուրտը հասնում էր—10 աստիճանի,—մենք շտապեցինք ճանապարհ ընկնել դէպի վեր՝ կէսօրին Մասիսի գագաթը հասնելու յուսով: Մի խումբ մեր ընկերակիցներից՝ բաղկացած վեց հոգուց՝ Մահմէդ-բէկի և մի քիւրդ հրացանակրի հետ միասին, արդէն ճանապարհ էր ընկել մեզանից մի քառորդ ժամ առաջ և արագ-արագ բարձրանում էր ժայռերի ու ձիւների միջով դէպի վեր. շուտով նա անյայտացաւ մեր աչքից՝ անցնելով ցիրուցան քարակոյտերի ետևը: Մեր խումբը՝ բաղկացած նոյնպէս վեց հոգուց՝ գնում էր կամաց ու դանդաղ՝ ժամ առաջ ոյժերը չը սպառելու զգուշութեամբ: Բայց որքան էլ կամաց գնայինք և որքան էլ խնայէինք մեր ոյժերը՝ այնու ամենայնիւ նրանք սպառվում էին անընդհատ թուլացնող արագութեամբ, որ արդէն մի ժամից յետոյ մեր ընկերներից մէկը, երիտասարդ առողջ ուսանող Զուբարով, որ նախընթաց օրը փոքր ինչ տկար էր զգում իրան, ստիպված էր բոլորովին կանգ առնել. Նա ցանկութիւն յայտնեց վայր իջնել և սպասել մեզ գիշերային մեր վերջին օթևանում, ուր մենք թողել էինք, մի քանի քիւրդերի հսկողութեան տակ, մեր բոլոր իրերը: Հիւանդ ընկերին թոյլ տալ՝ որ մենակ վայր իջնի՝ անհնար էր.

մեր ժողովրդական երաժշտութիւնը «աղքատ» է։ Աղքատ երաժշտութիւն մենք համարում ենք այն՝ որ նրա մելոդիաները, երգերի եղանակները կազմվում են 2—8 ձայնանիշների շրջապատում. բայց թէ որքան եղանակ ունենք հայերս այդ պայմաններում կազմված։ Երեւակայեցէք, ընթերցող, միայն մի քանի պարերգեր և որանով աղքատ անուն է դրոշմվում ճակատին, առանց տեսնելու, քննելու և զննելու այն բոլոր մելոդիաները, հարիւրաւոր եղանակները, որոնք կազմված են նօտաների ընդարձակ շրջապատում, մէկը միւսին չը նմանող եղանակով։ Այս փաստը կապացուցանենք մօտաւոր ապագայում, երբ լոյս կը տեսնեն թէ իմ և թէ հանգուցեալ Ք. Կարա-Մուրզայի ժողովածուները։

Գ. Տիգրանը ցաւ է յայտնում թէ՝ «կեղծ և արուեստական է» մեր ժողովրդական երաժշտութիւնը։ Ո՛, որպիսի մեծ սխալմունքի առաջ է ատենակալը գնում բնութիւնից հայէն արված այդ պարգևը. արդեօք քանի քանի ժողովրդական երաժշտութիւն դուք կարող էք ցոյց տալ մեզ, աւելի «անկեղծ» և աւելի «ընական», քան հայ ժողովրդական երաժշտութիւնը։ Ինչու համար Բեռլինում Վարդերի երաժշտական հոնգրէսը տասնեակ անգամ է տալիս հայ ժողովրդի երաժշտութեան. ինչու համար Պարիզում մեծ երաժշտագէտներից շատերը հետաքրքրւում են և ուզում են ունենալ հայերէն շատ երգեր, հայ ժողովրդի ստեղծագործութիւնները, գիտեն հայ երաժշտութեան մէջ ստեղծագործող դասական մեղեդիական հետաքրքիր գծերը կան. Նոյն իսկ հայկական «Ձի Նորս» գամման, որի վրա հայերէն շատ մեղեդիներ կան շինված, համեմատած եւրոպական «Ձի Նորս» գամմայի հետ, հայկականը տարբեր ձևի կազմուածք ունի. սա մի առանձին նորութիւն է եւրոպացու համար, և միթէ բնութիւնից տրված այդ պարգևները «կեղծ» և արուեստական կարելի է անուանել։

Իր յօդուածի վերջում պ. Տիգրանը հրաւէր է կարդում երգերի տպագրութեան համար ձեռնհաս և գործին նուիրված անձերին։ Պէտք է ուշքի առաջ ունենալ, որ դա մի այնպիսի գործ է, որը անհատի ոյժից բարձր է. այս ես փորձում եմ իմ սեփական կաշուիս վրա։ Երևակայեցէք, ընթերցող, գնացէք մեն ենոյ աստակայն Հայաստանի մի մասը, երգեր հաւաքեցի, ձայնագրեցի, հետս Պարիզ բերեցի, մի խումբ երաժշտագէտներ Կովկասում խոստացան նիւթապէս օգնել ժողովածուս տպագրելու համար և ինչ. խոստումը մինչև օրս դեռ խոստում է մնում. իսկ ես հիմնվելով նրանց քաջալերութիւնների վրա՝ սկսեցի գործը և հիմա ամբողջ բեռը իր նիւթական հետ միասին մնաց իմ վրա։ Ո՛չ, այս գործը անհատի ոյժից բարձր է, պէտք է հաւաքական ոյժերով սկսել, դնելով գործը հաստատ հիմունքների վրա, և կամ պէտք է դուրս գան բարերարներ, որոնք իրանց վրա ընդունեն տպագրական ծախսերը, որով դիւրութիւն տուած կը լինեն գործին նուիրուածներին հեշտութեամբ գլուխ բերել այդ հերթական գործը։

Գալուստ Բօյաջեանց

ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԵՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՏՈՐՆԵՐԻՑ

Ամեն օր, երբ թերթում եմ «Մշակը», մի կողմից օրտի մի առանձին բերկրանքով, միւս կողմից մի խուլ, անոյժ նախանձով եմ կարդում Թիֆլիսի հայկական ներկայացումներին վերաբերեալ լուրերը. մի տեղ «Պէպօ» (Ժողովարանում), մի ուրիշ տեղ «Դարբնոցատեա» (Արտիստ. ընկ.), ապա Հայլաբարի Մուրաշկօյի, Արաքսեանի թատրօնները. ամեն տեղ սկսվել է սեզօնը և բոլոր նախաձեռնողները խոստանում են շարունակել գործը ամբողջ սեզօնի ընթացքում։ Եւ այսպիսով, Թիֆլիսի հայ հասարակութեան համարեա բոլոր խաւերը հնարաւորութիւն ունեն թատրօնական բաւականութիւն ստանալու։

Եթէ նոյն իսկ Թիֆլիսում նստած լինէի, բնականաբար հաւոց կը տայի. իսկ ինչ է անում Բագուն։ Մինչև անցեալ տարի այնտեղ էին կենտրօնացած թատրօնական փոքր ի շատէ ուշքի ընկնող ոյժերը, ծաղկում և զարգանում էին ժողովրդական ներկայացումները։ Այժմ բոլորը երես են դարձրել Բագուից. արտիստներից շատերը առանց աշխատանքի են մնացել, որովհետև նախաձեռնողները յոգնել են, քաղաքի ժողովրդական ներկայացումները չեն վերսկսվել, որովհետև չինութիւն չունեն, Սև քաղաքի աուդիտօրիայի ներկայացումները չեն վերսկսվել, որովհետև թէև չենք ունեն, բայց հասնող—Աստուած տայ։

Մէջտեղում բանւոր, աշխատաւոր դասակարգը, որը վերջին երկու տարիներում սովորել էր սիրել մայրենի բեմը, լեզուն, սովորել էր ժամանել գիներեան ճանապարհը—այսօր իր խորհրդաւոր լռութեամբ հարցնում է. ինչ անեմ։

Նաւթարդիւնաբերութեան և կերօսինագործարանների վերջին 2—3 տարիների ձախորդութիւնները յետ մղեցին բոլոր այն փոքր ի շատէ մխիթարական ցոլքերը, որոնք երևան էին եկել մռայլված դասակարգի վրա թագաւորող թանձր խաւարի շերտերը փոքր ինչ նօսրացնելու, պարզելու համար։ Այն, ինչ որ շինվում էր այդ ուղղութեամբ տասը տարվայ ընթացքում,—քանդվեց 1—2 տարում։

Այդպէս պէտք է լինէր արդեօք։ Անկասկած, ոչ։ Ձախորդութիւնը, ճիշդ է, մարդու մի առ ժամանակ յետ է կանգնեցնում մի որոշ քաղցր սրամադրութիւնից, բայց ժողովրդական թատրօնի չինութեան խնդիրը ես չեմ կարող կապել այդ ձախորդութեան հետ, նախ, որովհետև այդ ձախորդութիւնը բոլորի համար չէր, երկրորդ, որ նա համարեա թէ անցել է և երրորդ, որ ամենագլխաւորն է, այդ ձախորդութիւնից առաջ էլ, երբ դը տեսնված ու չը սպասած երանելի աչողութեան մէջ էին բագուեցիները,—դարձեալ մոռացվածների համար չէին մտածում։

Չեմ կապում այդ ձախորդութեան հետ նաև նրա համար, հէնց այդ ձեռնարկութեան շրջանում ծլեց և ծաղկեց հռչակաւոր «Բուֆֆը»...

Մի փոքրիկ, մի համեստ ծածկ—և ապահով կը լինէր ժողովրդական ներկայացումների գոյութիւնը։ Այդ բանը լաւ գիտէին շատերը, գիտէին բոլորը, բայց ոչ ոք մատը մատին չէր խփում, ոչ ոք մի աննարկ անգամ չէր անում այդ մասին։

Բագուի գործերի ձախորդութիւնն է այդ բանում մեղաւոր,—ոչ, կրկնում եմ հաստատ կերպով։ Այդ ձախորդութիւնը մեղաւոր է միայն այն չափով, որ նա անսամօթ պատրուակ է հանդիսացել մեր, միշտ բարի գործերից խուսափող, ճարպերի համար։

Այդ ձախորդութիւնը, ժողովրդական մի ոչ ցանկալի դժբաղդութիւն լինելով հանդերձ, մի կեղտոտ դիմակի դղուելի դեր է կատարում, ծածկելով Բագուի աղաների իրականութեան պահանջներից։ Նա, այդ անկոչ հիւրը, արդէն հեռանալ է սկսել Բագուի սահմաններից, բայց մեր բագուեցիները, որոնց սուրախ լինելով այդ բանին, առ երես դեռ քարշ են գալիս նրա եռեից ու պինդ բռնում նրա փէշից, աղերսելով, որ նա չշարունակէ ծածկել իրանց՝ հասարակական, համայնական գործունէութիւն պահանջողներից։

Ռ. Յովհանջանեանց

Բագու

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. Բաշինջաղեան „Նկարչի կեանքից Յիշողութիւններ“ Ս. Պետերբուրգ, գինը 35 կոպէկ։

Գ. Բաշինջաղեան ոչ միայն մի տաղանդաւոր նկարիչ է, այլ և շնորհալի գրող։ Իր «Նկարչի կեանքի յիշողութիւնները»՝ որ արդէն լոյս են տեսել «Մշակի» մէջ 1888 թւից, մի քանի տարվայ ընթացքում, ցոյց են տալիս թէ՝ պ. Բաշինջաղեան նոյնքան ճարտարութեամբ կարող է գործ ածել գրիչը, որքան վրձինը։ Գ. Բաշինջաղեան դաչտանկարիչ է (paysagiste), սիրում է գոյների բիւրերանգ լեզուով երգել խաղաղ ու արգաւանդ դաշտերի, ձիւնապատ բարձր լեռների, խոր, խորհրդաւոր անտառների, լուսնի գգուանքի տակ քնող լճերի, վերջալոյսերի անսահման հրապոյրը։

«Նկարչի Կեանքից Յիշողութիւնները» նոյնպէս մի երգ է բնութեան պաշտամունքին նուիրված, բայց նկարիչը փոխանակ գոյների երաժշտութեան դիմելու, դիմել է բառերի երաժշտութեան։ Շրջելով Վրաստանի և Դաղստանի կողմերը, այցելելով Սեւանը, Անին, գիշերելով Ճիաւուրի անտառում, պ. Բաշինջաղեան իր զգայութիւններն ու տպաւորութիւններն է պատմում։ Ընդհանրապէս իր պատմելու եղանակը գրաւիչ է, հասուն և գիւրեկան և ինձ յիշեցնում է երկրի խորքերից բղխած վճիտ առուակին, որ իր ապաժամանցէ ալիքները չփչփացնելով, անարգել առաջ է սողում կանաչ անհուն դաշտերի և սողարթախիտ պուրակների միջով։

Նա, ով պ. Բաշինջաղեանի պատմուածքներին ծանօթ է, գիտէ թէ պ. Բաշինջաղեան ունի գրական մի գեղեցիկ յատկութիւն—հումոր։ Ահա ինչու համար, տեղ տեղ, իր յիշողութիւնները համեմված են հեգնութեան, ծիծաղի թեթև երանգով։ Այս մասին բնորոշ է Մանուանդ իր նկարչական էտիւդի առաջին փորձը։ Նկարիչը՝ գեղարուեստական Ակադեմիայի քննութիւններից յետոյ, Պետերբուրգից վերադառնում է իր հայրենիքը—Սղնախ։ Շրջականերում պտոյտի դուրս գալով, փորձում է նկարել մի վրացի այգեպանի խղճուկ խրճիթը։ Նկարն աւարտելու մօտ վրա է հասնում խրճիթի տէրը՝ միջահասակ, նիհար, մօտ 40 տարեկան մի վրացի, սուր քթով և աչագին, խոշոր կոշտ ձեռքերով։

«Նա անշարժ կանգնեց դիմացս, այնպէս որ խանգարում էր ինձ փորձելու։

—Խնդրեմ քիչ այս կողմ գաս.

Կարծես նա ակամայ շարժվեց տեղից և քայլերն ուղղեց դէպի ինձ։

—Ի՞նչ ես գրում խմղէյմ, հարցրեց նա.

—Քո խրճիթն եմ նկարում. են տես.

Նա մօտեցաւ, կողքիս կանգնեց, յետոյ կամաց-կամաց կռանալով, քիթը համարեա բոլորովին մօտեցրեց էտիւդին, սակայն ոչինչ չը հասկացաւ։

—Այդպէս չի կարելի, մի քիչ հեռու կանգնիր, այն ժամանակ բան կը հասկանաս։

Նա ինձ լսեց, կանգնեց երկու քայլ հեռու և սկսեց դիտել։ Յետոյ լուռ ու մունջ հեռացաւ այնտեղից, գնաց խրճիթի կողմը... և մի փոքր յետոյ, չը գիտեմ ինչ տեղից, դուրս քաշեց մի ահագին դագանակ և իր տեղում կանգնելով՝ գոռաց. «Վե՛ր կաց այստեղից, ապա թէ ոչ...

—Ի՞նչ պատահեց քեզ, այ մարդ,—պարզամտաբար հարցրի ես.—այդպէս ես ընդունում հիւրին։ Դու ինձ դուրս ես անում այստեղից, թոյլ չես տալիս, որ աւարտեմ գործս։ Լաւ, ես կը գնամ, բայց քեզ ցոյց կը տամ...

Իմ խօսելու միջոցին նա կատաղած՝ շարունակ ապտակելից խօսքեր էր ուղղում ինձ, տէդ-տադը ցոյց տալով դագանակի գլուխը։

Վրդովված մեր կարգյ տեղից, հաւաքեցի

րով կարող էր գուշակել, թէ ինչ կը պատահի նրան լեռնային ամայի ժայռուտներում, ուր ամեն մի քայլափոխում նա կարող էր ենթարկվել վտանգի. ուստի մեզանից մէկը՝ բժիշկ Մ. Տարէյխէր՝ յանձն առաւ ուղեկցել հիւանդին մինչև օթեանը՝ չը մոռանալով բըժշկի կոչումը նաև Մասիսի ձիւնապատ բարձունքներում։

Թող ներէ ինձ բժիշկ Տարէյխէր, եթէ ես, առիթից օգտվելով, մի-երկու խօսքով շօշափեմ նրա հազուագիւտ համեստութիւնը։ Մի այդպիսի վերին աստիճանի համակրելի անձնաւորութիւն ես շատ քիչ էի տեսել իմ կեանքում. համեստ, խոհուն, անսահման-բարի, անձնազոհ՝ հրէա բժիշկը, կարծես, բաղկացած էր միմիայն զգացմունքներից և ամենքի վերաբերմամբ վերին աստիճանի ուշադիր՝ ամենեին ուշք չէր դարձնում իր անձնականի, իր առողջութեան, իր յարմարութիւնների վրա... Գուցէ միայն հրէա և նրա նման ազգերի մէջ կարող են ծնվել այդպիսի փայլուն անձնաւորութիւններ, որպէս հակակշիռ ընդհանուրի եսասիրութեան։ Նայելով երբեմն այդ բժշկին, որ սառած, դողդողացող ձեռքերով, որ և է դեղ կամ կերակուր էր պատրաստում արշաւախմբի հիւանդ անդամներից մէկի կամ միւսի համար՝ ես յաճախ մտածում էի,—ինչպէս կարող է մի ժողովուրդ, որի մէջ կան այդ տեսակ «անմարմին էակներ», մնալ դեռ հալածական, ցրված ուրիշի գաների առաջ, խեղճ ու անհայրենիք. չէ որ մի հատիկ այդպիսի անձնաւորութիւն միայն կարող էր լեռներ շարժել տեղից, մի ամբողջ յեղաշրջում առաջ բերել իր ժողովրդի կեանքի մէջ, ինչպէս արեց 1900 տարի առաջ նրա հայրենակիցներից մէկը, թէև, դժբաղդաբար, ապարդիւն գոնէ իր հայրենիքի համար...

Մենք աւելի ես դանդաղեցրինք մեր վերելքը՝ սպասելով որ բժիշկը հասցնէ հիւանդին գիշերային օթեանը և ապա յետ դառնալով միանայ մեր խմբին։ Եւ յիրաւի $1^1/_2$—2 ժամից յետոյ մենք նկատեցինք, որ բժիշկը արագ-արագ ճանկռտում է ժայռերը և շտապում հասնել մեր ետևից։ Սակայն շտապելն աւելորդ էր. մենք կանգ էինք առել և այլ ևս չէինք կարողանում առաջ գնալ. բարձրացել էր մի այնպիսի ցրտաշունչ, գոռեղ քամի, որ իւրաքանչիւր րոպէ սպառնում էր գետին գլորել մեզ. և գետ գետին գլորելը փորձանքներից ամենաթեթևը կը լինէր։ Մենք բարձրանում էինք վերև մի լոյնածաւալ ձիւնարանի եզերքով, որի ողորկ, սառած, փայլուն անհունի թեքութիւնը զարհուրանք էր ազդում ամենքին. տեղ-տեղ մենք ստիպված էինք, ալպեան գաւազանի օգնութեամբ, կոխել նոյն իսկ նրա ափերը՝ խուսափելու համար ահագին ժայռակոյտերից. և եթէ քամին վայր ձգէր ու քշէր մեզանից մէկին ու մէկին դէպի ձիւնարանը, այն ժամանակ խմբի մնացած անդամների զարհուրած մոքի մէջ մի ամեն գնդակի արագութեամբ գլորվելու սխուր յիշատակը միայն կը մնար այդ բաղդաւոր ընկերից։ Առանձնապէս կանգ առնելու վրա պնդում էր Գլասէկ, Թիֆլիսի դիտարանի կառավարիչը, և խորհուրդ էր տալիս գոնէ փոքր ինչ սպասել, մինչև որ քամին դադարի։ Եւ ուրիշ կերպ անհնար էլ էր վարվել. մենք հասել էինք մի այնպիսի տեղ, ուր մեր առաջ բարձր աշտարակների նման ցցվել էին Մասիսի գագաթի տակ շարված անհրդնառեւոլ քարածայռերը և մենք պէտք է բարձրանայինք նրանց գլուխը... իսկ ժայռերին հասնելու համար հարկաւոր էր մօտ 15—20 քայլ անցնել սարսեցնող ձիւնարանի վրայով։ Փոթորկի այդ ահաւոր ժամին, երբ մենք ժողովում էինք մեր բոլոր ոյժերը՝ սառքի վրա հաստատուն կանգնելու համար, ով սիրտ կանէր մագլցել ժայռերի գլուխը կամ առքը դնել ձիւնարանի վրա. և զարմանալի էր, թէ ինչպէս էր անցել այդ տեղով մեր ընկերների առաջին խումբը, որից մենք ոչ մի տեղեկութիւն չունէինք։ Անշուշտ այդ խումբն անցել էր այն ժամանակ, երբ քամին չէր փչում այսպիսի անողորմ կատաղութեամբ։

Մենք որոնում էինք մի ժայռ, որի հովանու տակ առ ժամանակ պատսպարվէինք փոթորկից և սպասէինք այս անակնկալ ձախորդութեան ելքին։ Բայց այդպիսի պահապան ժայռ չը գանվեց և մենք ստիպվեցանք յենվել միասին ձիւնի մէջ խրված մի ցածր ու երկայն ապառաժի, որ մեզ ամենևին չէր պաշտպանում քամու սառեցնող շնչից։ Անցաւ մի ամբողջ ժամ. քամին քանի գնում այնքան աւելի սաստկանում էր. մի երկու կանգուն մեզանից հեռու տարածվող ձիւնարանի փայլուն մակերևոյթի վրա՝ փոթորիկը բարձրացնում էր ձիւնեղէն ամպեր և քշում դէպի լերան սառօրյն կողերը. արևը թէև փայլում էր բոլորովին պարզ ու պայծառ, բայց մենք դողդողում էինք ցրտից այնպէս, ինչպէս գիշերվայ կիսին, ձմեռային առանամանիքների ժամանակ, առնից դուրս արած... կենդանիներ։ Գլասէկը հիւանդացաւ. անողոյին սարսռալով նա դողդողում էր ամենից աւելի։ Մնալ այդտեղ աւելի երկար անհնար էր. ուստի մենք որոշեցինք վայր իջնել գիշերային օթեանը և այնտեղ սպասել մեր ընկերներին։ Ես յայտնեցի, թէ համաձայն եմ իջնել՝ միայն այն պայմանով, որ մնանք այդ գիշեր վերին օթեւանում և հետեւեալ օրն ես փորձ անենք բարձրանալու. ինձ հետ համաձայնվեցին Եւանգուլեանը, բժիշկ Տարէյխէր և ինժեներ Դավիդովսկին։ Մենք վայր իջանք։

Մի-երկու ժամից յետոյ իջան նաև մեր ընկերները, որոնք մեզանից առաջ էին անցել. նրանք պատմեցին, որ ահաւոր ժայռերն և ձիւնարանի երկիւղալի տեղը, ուր մենք կանգ էինք առել, անցել են թէև դժուարութեամբ, բայց առանց վտանգի, սակայն վերևում, լերան գագաթից մի քանի հարիւր քայլ ներքև, բարձրացել է այնպիսի կատաղի քամի, որ նրանք ստիպված են եղել թեկով կպչել միմեանցից՝ ձիւնարանը չը գլորվելու համար՝ և առաջ գնալ սողալով գետնի վրա։ Սակայն այդ էլ դուրս է եկել անօգուտ. և նրանք, համոզվելով որ անհնար է այդպիսի եղանակին աւելի ես բարձրանալ վերև, մնացել են, մեզ նման, վայր իջնել՝ ձիւնարանին գոհ տալով միայն լեհացի բուսաբանի մորթու բաւականին թանգ գտակը, որ նրա ուղեկիցներից մէկի, կառավարչի Սոլոդիլովի տալով, գլորվել է ուղիղ դէպի ս. Յակոբի ձորը և մի րոպէից յետոյ բաղմել մի քիւրդ հովուի գլխին, իբրև երկնային ընծայ։

Դժբաղդաբար մեր այդ վեց ընկերները չը կամեցան միանալ մեր որոշմանը՝ հետևեալ օրն ես փորձ անել բարձրանալու լերան գագաթը՝ և մի ժամ հանգստանալուց յետոյ՝ յանձնելով իրանց շորերը քրդերին, սկսեցին արագ-արագ վայր իջնել սարից՝ գիշերը Սարդարբուլախի առաք վրանում անցկացնելու դիտաւորութեամբ։ Վերին օթեւանում մնացինք հինգ հոգի միայն՝ հիւանդ Զուբարովը, Եւանգուլեանը, Տարէյխէրը, Դավիդովսկին և ես։ Որքան ուրախ էին այն քիւրդերը, որոնք իջան վայր մեր ընկերների հետ, և որքան տխուր նրանք, որոնք հազար ու մի համոզումներից և խոստումներից յետոյ՝ համաձայնվեցին մնալ վերին գիշերօթում։ Մեզ հետ մնաց նաև քիւրդ առաջնորդ Ահմէդ-բէկը։

(Կը շարունակուի)

վրծիններս, փակեցի էտիւդարանս ու շտապով դուրս գալով այգուց՝ անհայտացի.

—Այս վարմունքը էժան չի նստել քեզ։

—Լաւ մարդը երբէք չի գայ այստեղ և քանդուած խրճիթը վեր գրի… Եթէ դու լաւ մարդ ես, գնա Շ-ի ու Ս-ի տունը վեր գրի… Ես գիտեմ, որ քեզ պէս մարդիկ միշտ խեղճերի և անօգնականների վրա են յարձակվում… Գնա, գանգատ տուր, «հայրաթ» ես էլ մի պատասխան կը գտնեմ տալու…

Լսելով այդ խօսքերը, ես չը գիտէի՝ ծիծաղեմ, վրդովուեմ, թէ ցաւիմ…»։

Գիրքը տպված է գեղեցիկ, մաքուր թղթի վրա և արտաքինով այնքան հաճելի տպաւորութիւն է թողնում, որքան ներքինով։

Տիգրան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, նոյեմբերի 9-ին

«Մշակի» 220 համարում պ. Բաամաչեանի մի գրուածքը կարդացի, ուր ի միջի այլոց պարոնն ասում է. «Գալով Անիի պատկերները վերցնելու գործին, ես իմ լուսանկարչական գործիքով, իսկ ճարտարապետ աշխատակիցս իր ճարտար գրիչով նկարած ենք բոլոր շէնքերը իրենց ամեն մանրամասնութեամբ… Նըկարած ենք նոյն իսկ քարերի ու պատերի վրա ամենաաննշան քանդակը։ Դարձեալ… «վեր հանեցի բազմաթիւ նոր արձանագրութիւններ, որոնց կարևորները լուսանկարեցի»։

Սրանով պատիւ ունեմ յայտնելու, որ ես նկատելով պ. Բաամաչեանի լուսանկարելու անհմտութիւնը և իր ունեցած գործիքի անպէտք լինելը, յօժարակամ, միմիայն Անին ուսումնասիրելու գործին օգնած լինելու նպատակով, յիշեալ պարոնին իրաւունք տուի, մի ամսվայ ընթացքում իմ վերցրած նկարներից (մօտ 200 պատկեր) իւրաքանչիւրից 2 օրինակ վերցնել՝ ապագայում իր հրատարակութիւնների համար օգտվելու։

Պ. Բաամաչեան լուսանկարել չը գիտէ։ Իսկ գալով այն գտնված քանդակին, որը նա համարում է Վահագնի կամ Տրդատի պատկեր, այդ ես եմ գտել. բայց ես չէի կարծել այդ «ի ձայն փողոյ» հռչակելու արժանի մի գործ։

Առ այժմ այսչափ։

Ա. Վրոյր

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, երեկոյեան ժամի 5-ի մօտերքը, Կոջորեան խճուղու վրա, Կովկասի քաղաքացիական մասի Կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ իշխան Գ. Ս. Գոլիցինի վրա, նրա առօրեական զբօսանքի ժամանակ, կատարվեց նրա կեանքի վրա սպանութեան փորձ։ Կառավարչապետը ստացել է վէրք գլխում դաշոյնով, բայց ոչ վտանգաւոր կերպով. վտանգաւոր վիրաւորված է Կառավարչապետին ուղեկցող կօզակը։ Մանրամասնութիւններ դեռ յայտնի չեն։

—

Կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեան խորհուրդը տեղեկութիւն է ստացել, որ Բաթումում մօտ ժամանակներումս կը հիմնվի այդ ընկերութեան մի առանձին բաժանմունք, որի նպատակը կը լինի հոգալ Սև-ծովեան նահանգի գիւղատնտեսական կարիքները։

—

Մօտ օրերումս Թիֆլիս հասաւ Պետերբուրգի հոգեկան հիւանդների ապաստարանի կառավարիչ բժիշկ Մալեարեվսկի։ Նրա գալը կապ ունի Կովկասում մի ընդարձակ գիւղատնտեսական գաղութ հիմնելու հարցի հետ հոգեկան հիւանդների համար։ Գաղութի շինութեան տեղը բժիշկ Մալեարեվսկին ընտրել է Կօջորում։ Ներկայումս նա բանակցութիւններ է վարում երկրագործութեան և պետական կալուածների մինիստրի կովկասեան լիազօրի հետ՝ ընտրված արքունի հողաբաժինը յիշված գաղութին յատկացնելու վերաբերմամբ։

—

Այսօր, նոյեմբերի 15-ին, Թիֆլիսի քաղաքագլխի նախագահութեամբ, առաւօտեան 8 ժամից՝ կը սկսվեն քաղաքային զինուորագրական ատեանի նիստերը։ Նիստը բացվելուց յետոյ՝ նախ տեղի կունենայ ստուգումն կազմված ցուցակների, ապա և աւելացումն այն անձանց ազգանուններին, որոնք սխալմամբ չեն մուծված այդ ցուցակների մէջ։ Եթէ ժամանակը թոյլ տուեց՝ այսօր իսկ տեղի կունենայ վիճակահանութիւն զինուորակոչի հրաւիրված երիտասարդների համար, իսկ եթէ ոչ—վիճակահանութիւնը կը յետաձգվի մինչև վաղը։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Մոսկվայի այգեգործական և գինեգործական կոմիտէտին կից հիմնված են բաժանմունքներ Գանձակի և Դոնի գինեգործական շրջանների համար։

—

«Новости» լրագիրը հաղորդում է, որ Պետերբուրգում վերջին ժամանակ շատ խօսակցութիւնների տեղիք է տալիս մի նոր կազմակերպվող ընկերութիւն «Մերձեցումն» անունով։ «Այս նոր, վերին աստիճանի համակրելի ընկերութիւնը,—ասում է լրագիրը,—իրան նպատակ է դրել ուսումնասիրել այն օտար ազգութիւնների և ցեղերի կենցաղն ու կեանքի զանազան պայմանները, որոնք ապրում են Ռուսաստանում։ Նոր ընկերութեան անդամ, համաձայն նախագծի, կարող են լինել բոլոր կատարելահասակ անձինք, առանց ազգութեան ու կրօնի խտրութեան։ Եթէ այդ ծրագրին վիճակված կը լինի իրագործվել, այն ժամանակ կարելի է յուսալ, որ իւրաքանչիւր անձն, որ կը կամենայ ուսումնասիրել Ռուսաստանում ապրող այս կամ այն ազգութեան կեանքի պայմանները, այդ ընկերութեան մէջ կը գտնէ առատ նիւթ։ Սրա հետ միասին ընկերութիւնը հետամուտ պէտք է լինի և մի ուրիշ, համակրելի նպատակի—աշխատելու մերձեցումն առաջ բերել զանազան ազգութիւնների ներկայացուցիչների մէջ փոխադարձ ծանօթութեան միջոցով։ Այսպիսի մի ընկերութիւն հիմնելու միտքը ծագել է մի քանի յայտնի հասարակական գործիչների շրջանում, որոնք շուտով ձեռնամուխ կը լինեն, կառավարութեան թոյլտւութեամբ, կանոնադրութիւն մշակելու գործին»։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Աշակերտների շատութեան պատճառով մեր քաղաքային ուսումնարանում տեղ չէր լինում. ուստի այս տարի սեպտեմբերին, նոյն ուսումնարանի տեսուչ Գ. Կիկոձէի ձեռներէցութեամբ, բացվեց քաղաքային ուսումնարանի մի առանձին տարրական բաժանմունք ևս երեք սկզբնական դասարաններով։ Այս նոր բաժանմունքը աւարտողը իր ուսումը շարունակելու է քաղաքային ուսումնարանի յետագայ դասարաններում։ Այս բաժանմունքը գտնվում է քաղաքիս կենտրոնում, Բեթանովի տան մէջ»։

—

ՂՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Կատաղած շներ են յայտնվել Ղուբայում. Նրանք կծել են ռուս աստիճանաւոր Կոշմարեկի կնոջ, մի թուրք աղջկայ, 10 տարեկան մի թուրք տղայի, որոնց ուղարկեցին Թիֆլիս առողջացնելու համար։ Պոլիցիան շներին կոտորում է։ Անցեալներս Գօլու-Սաանօկ կայարանում, որը պատկանում է Ս. Շահրիմանեանցին, մի կատաղած ձի կծել էր երկու ձեամչիկներին. որոնց էլ ուղարկեցին Թիֆլիս, ուր առողջացան և վերադարձան»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

—

Տնտեսական մրցման հետևանքը.—Քաղաքական ներկայ լարված դրութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն է զարթեցրել դէպի Եապոնիան, դէպի նրա քաղաքական, տնտեսական ու սօցիալական կեանքը։ Տարիներ առաջ Եապոնիան գրեթէ անյայտ էր եւրոպական քաղաքականութեանը, ապրում էր ինքն իրա համար, առանց մեծ պետութիւնների ուշադրութիւնը հրաւիրելու։ Սակայն այդ ժամանակ նա անընդհատ ջանքերով զարգացնում էր իր կուլտուրան, իր տնտեսական սօցիալական առաջադիմութիւնը։ Եւ այդ ջանքերը իզուր չեն անցնում։ Եապոնական—չինական պատերազմում խաղացած աչքերիկ դերը մի անգամից երևան հանեցին այդ ջանքերի արդիւնքները և Եապոնիային դարձրին ընդհանուր հետաքրքրութեան առարկայ։ Իսկ այժմ, երբ այդ երիտասարդական ոյժերով լի պետութիւնը խրոխտ կերպով դիմադրում է Ռուսաստանի աշխարհակալական ձգտումներին և պատրաստ է նոյն իսկ պատերազմելու դուրս գալ, այդ հետաքրքրութիւնն աւելի է սաստկացել։ Սակայն դատարկ հետաքրքրութիւն չէ դա, այլ տնտեսական շահերի հետ կապված մի ընդհանուր երևոյթ։ Հզօր կապիտալիզմը իր ցանցը տարածել է ամեն կողմ, իր ազդու գործօնների ազդեցութեան տակ է առել լայնարձակ երկիրներ, բազմաթիւ պետութիւններ։ Դրանցից իւրաքանչիւրն աշխատում է յարմարաւոր և օգտաւոր դիրք գրաւել այդ ցանցի տակ, կուլ չը գնալ մրցակցի հարուածներին։

Ահա հէնց այդ ձգտումն է, որ առաջ է բերել ներկայ լարված դրութիւնը Հեռաւոր Արևելքում։ Այդտեղ՝ Մանջուրիայում և Կօրէայում Ռուսաստանն աշխատում է ձեռնտու վաճառանոցներ հաստատել, իր տնտեսական շահերն առաջ մղել և դրանով գէթ մասամբ կապիտալիզմի ապահովացած տնտեսական-սօցիալական տագնապները թեթևացնել։ Պարզ է, որ այդ բոլորը միանգամայն հակառակ է ամենամօտիկ հարևանի-Եապոնիայի տնտեսական շահերին և նա այժմ վճռական քայլերով ուզում է առնձահարել ռուսական ձգտումները։ Եւ տնտեսական շահերի մրցումն այնքան լարված է, ընդհարումն այնքան խոշոր, որ չափազանց հաւանական են դարձնում Ռուսաստանի ու Եապոնիայի պատերազմը։

Չը պէտք է մոռանալ որ եւրոպական պետութիւններն էլ, մանաւանդ Անգլիան և Ամերիկան, անտարբեր չեն այդ խնդրում, որովհետև նրանք էլ մասնակից են տնտեսական զօրեղ մրցմանը այդ կէտերում. Նրանց էլ ձեռնտու չէ Ռուսաստանի զօրեղանալը Հեռաւոր Արևելքում։ Ուրեմն պատերազմի դէպքում դրանք ակտիւ մասնակցութիւն կունենան։

Ներկայումս կատարվող բանակցութիւնները կարող են, ի հարկէ, յետաձգել պատերազմը, բայց նրա անհրաժեշտութիւնը վերանալ կարող է միայն այն դէպքում, եթէ Ռուսաստանը յետ կանգնի իր քաղաքականութիւնից, այսինքն որոշ չափով ձեռք վերցնէ Հեռաւոր Արևելքի տնտեսական շահերից։

Բայց, արդեօք, կանէ նա այդ քայլը…

—

Եապոնիայի պետական նախահաշիւ.—Ռուսաց «С. Петербургскія Вѣдомости» լրագիրը իր վերջին համարում առաջ է բերում Եապոնիայի 1903 թ. պետական նախահաշիւը, որ բաւական հետաքրքիր թուեր է պարունակում իր մէջ։ Եապոնիայի պետական սովորական ծախսերը հասնում են 177,216,494 իենի, (իենը=մօտ 1 ռուբլու), իսկ արտասովոր ծախսերը՝ 93,207,996 իենի, ուրեմն ընդամենը 270,424,490 իեն։ Պետական եկամուտներն էլ հասնում են 273,630,876 իենի։

Եապոնիայի ազգաբնակութիւնը բաղկացած է 50 միլլիոնից։ Հետևապէս իւրաքանչիւր եապօնացու գալիս է միջին թւով $5^1/_2$ ռուբլի պետական ծախս։

Ծախսերի ամենամեծ մասը—37% ընկնում է ֆինանսների մինիստրութեան վրա, 35%—ծախսվում է զօրքի և ռազմական զինուորական պէտքերի համար։ Եապօնական իւրաքանչիւր զինուորի համար ծախսվում է տարեկան մօտ 375 ռուբլի։ Առաջ բերած թուերի համեմատութիւնից երեւում է, որ եապօնական իւրաքանչիւր բնակիչ տարեկան միջին թւով $1^1/_2$ ռուբլի է տալիս զօրքի պահպանութեան համար։

Այդպէս ուրեմն Եապօնիան էլ կանգնած է միլիտարիզմի ճանապարհի վրա և իւրաքանչիւր տարի ահագին գումարներ է ծախսում զինված դրութիւն պահպանելու համար։

—

Նոր պայմանաժամ.—Ինչպէս արդէն յայտնի է մեր ընթերցողներին, Ռուսաստանը խոստացել էր մինչև նոյեմբերի 8-ը մաքրել Մանջուրիան ռուսական զօրքերից։ Սակայն անցաւ այդ ժամանակը, իսկ խոստումն անկատար մնաց։ Այժմ պարզվում է պատճառը։ «Новое Время»-ի ասելով, Ռուսաստանը նորից բանակցութիւն է սկսել Չինաստանի հետ, որպէս զի մի քանի ամիս ևս յետաձգէ Մանջուրիայից հեռանալը։ Բայց դեռ հաստատապէս յայտնի չէ, թէ երբ է լինելու նոր պայմանաժամը։

—

Չինաստանն անզօր է. «Дальній Востокъ» լրագիրը առաջ է բերում չինական յայտնի պետական գործիչ Ջան-չի-դունի կարծիքը մանջուրական հարցի վերաբերմամբ։

—Չինաստանը, ասել է նա, բաւականաչափ ոյժ չունի, որ ստիպէ Ռուսաստանին հեռանալ Մանջուրիայից։ Եթէ օգնութեան հասնի մի ուրիշ պետութիւն, այն ժամանակ Ռուսաստանը կը գիտէ ծիլ դուռը և այդպիսով ռուսական ազդեցութիւնը կը փոխէ իր տեղը, բայց չի վերանայ։ Այն օրից սկսած, երբ պետութիւններն սկսեցին կրծել չինական սահմանները, այլ ևս նշանակութիւն չունի, թէ այդ գործողութիւնը որտեղ է կատարվում»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Վերջին ժամանակ Թիւրքական վայրենի զօրախմբերը, կշտամբելով քրիստոնէական արիւնով, իրանց բոլոր գազանային բնաւորութիւնները սկսեցին գործ դնել փոքրահասակ երեխաների և 16—17 տարեկան պատանիների դէմ։ Ողբալի անհաւատալի է, որ XX-րդ դարում, քրիստոնէական Եւրոպայի սահմաններում, կարողանային անպատիժ կատարվել այնպիսի զարհուրելի չարագործութիւններ, որոնցից կը սոսկային նոյն իսկ ամենահին ժամանակների վայրենի ցեղերը։ «С. П. Вѣд.» լրագիրը, քաղելով սերբիական լրագիրներից, հաղորդել էր արդէն Մակեդօնիայում տեղի ունեցող մանուկների անխնայ կոտորածի մասին։ Այժմ նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ բաշիբօզուկներ համիդիական քիւրդերից բաղկացած հեծելազօրքի մի գունդ, որ Կ. Պոլսից գնում էր Ադրիանոպոլիս, կատարեց չը լսված բռնութիւններ։ 6—8 տարեկան հասակի երեխաներ՝ բոլորն էլ բռնաբարվեցին։ Չզուելի բռնաբարութեան ենթարկվեց մինչև անգամ մի 90 տարեկան ծերունի, մի ոմն Գիօրի, նրա համար, որ աշխատում էր պաշտպանել իր աղջկայ պատիւը։ «Београдске Новине» լրագրին հեռագրում են Սկօպիայից, որ ալբանացիները տարել են իրանց հետ երեք երեխաների Գալիչնիկ գիւղից, որոնցից մէկը 14 տարեկան է, իսկ միւսները՝ 16 և 17 տարեկան։

—Հրատարակված է սուլթանական իրադէ, որով հրամայվում է մի նոր խճուղի շինել ամենակարճ ճանապարհով Տրապիզոնի և Էրզրումի մէջ։ Ողջունելով սուլթանի այդ իրադէն՝ «Մալիւմաթ» լրագիրը հաղորդում է, թէ այդ խճուղին պէտք է փոխարկվի ապագայում երկաթուղիական գծի և պէտք է շարունակվի ու հասցնվի մինչև պարսկական սահմանը։ Լրագրի ասելով՝ Ռուսաստանի և Պարսկաստանի հետ սահմանակից Թիւրքական երկրներում սահմանակից վիլայէթների քաղաքները և ռազմագիտական նշանաւոր կէտերը Սև ծովեան մեծ նաւահանգիստ Տրապիզոնի հետ միացնելու հարցը Թիւրքիայի ամենակենսական պահանջներից մէկն է կազմում, այնպէս որ այդ ձեռնարկութիւնը իրագործելու համար կառավարութիւնը չը պէտք է խնայէ ոչ մի միջոց։

—«Messager d'Athénes» լրագիրը հաղորդում է, որ յունական իշխանութիւնները Պիրէյում ձերբակալեցին մի թիւրքական նաւ 2,500 հոխա վառօդ։ Քննութիւնը պարզեց, որ վառօդը ուղարկվում էր մակեդօնական ապստամբների համար և որ թիւրքական դրօշակի տակ լողացող այդ նաւի նաւապետը պատկանում է երիտասարդ թիւրքերի կուսակցութեան։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

13 նոյեմբերի

ԴԱՐՄՇՏԱՏ։ Կոմս Լամզդորֆը երեքշաբթի օրը կուղևորվի Փրանսիա, որտեղից կը վերադառնայ շաբաթվայ վերջին։

ՏՈՒԼՈՆ։ Վերինծովակալում տեղի է ունեցել մահվան երկու դէպք խոլերայից, որ այդտեղ բերված է Հեռաւոր Արևելքից պօստային գնացքով։

ՎԻԵՆՆԱ։ Կայսրը յանձնեց Ստեփան Տիսօին կաբինետ կազմել։

ՊՈՐՏ-ԱՐՏՈՒՐ։ Փոխարքան «Асколъдъ» նաւով մեկնեց դէպի Տալիենվան՝ Խաղաղ օվկիանոսի ծովային ոյժերը տեսնելու համար։

14 նոյեմբերի

ՀՌՈՄ։ Անգլիական դեսպանը և պորտուգալիական հաւատարմատարը յանձնեցին արտաքին գործերի մինիստրին յայտարարութիւն, թէ իտալական թագաւորի միջնորդութեան վճռին է յանձնվում հարաւային Աֆրիկայի անգլիական և պորտուգալիական սահմանների վերաբերմամբ ծագած տարաձայնութիւնները։

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ։ Թագաւորը տառապում է թեթև հիւանդութիւնից։

ՏՕԿԻՕ։ «Ռէյտէրի գործակալութեան» թղթակցի հետ խօսակցելիս Եապօնիայի մինիստր-նախագահը ցաւակցութիւն արտայայտեց, որ անհաստատ և անհիմն տեղեկութիւններ են հեռագրում Եւրոպա։ Եապօնական կառավարութիւնը բանակցութիւն է մղել անգլիական—եապօնական դաշնագրի ուղղութեամբ, որի նպատակն է խաղաղութիւն և «status quo» պահպանելը։ Ռուսաստանն էլ ներշնչված է նոյնպիսի խաղաղասիրական մտքերով։ «Այդ պատճառով, եզրակացրեց մինիստրը, ես չեմ տեսնում պատճառներ, թէ ինչու բանակցութիւնները փոխադարձ բաւարար հետևանքի չը պէտք է հասցնեն։ Ամենայն դէպս ներկայ դրութեան մէջ չը կայ ոչինչ, որը երկիւղի հիմք տալ կարողանար»։

ԼԻՎԵՐՊՈՒԼ։ Եապօնական նաւերը պատերազմի վտանգից ապահովագրող պրեմիան իջել է 35 գինէյից մինչև 25։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽԱՉԱՆ ՄԷԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆ

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

ՌՈՒՍԱՑ ՕՊԵՐԱ

Չորեքշաբթի, նոյեմբերի 14-ին

Կը ներկայացուի

ՖԱՈՒՍՏ

ՎԱՂԳՈՒՐԳԵԱՆ ԳԻՇԵՐՈՎ

Օպերա 5 գործ, երաժշտ. Գունոյի

Մասնակցում են.—Տ.տ. Արցիբաշեվա, Կալինինա, Լեյնա. Գ. պ. Ցիգներ, Նվլախով, Սանգուրսկիյ, Գավրիլով.

Սկիզբն է 8 ժամ. երեկոյեան

1—1

ԱՐԱՔՍԵԱՆԻ ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ

(Կոստանտինովսկայա փող. տուն Կարչամեանի)

Չորեքշաբթի, նոյեմբերի 15-ին

Հայ դերասանական խումբը, ղեկավարութեամբ

Գ. Ա. ԱՐԱՔՍԵԱՆԻ

Կը ներկայացնէ

ԱՐԴԻՒՆԱՒՈՐ ՊԱՇՏՕՆ

Կոմ. 3 արար. հեղ. Օստրովսկու, Թարգման. Ալավերդեանի

Մասնակցում են.—Տ.տ. Արաքսեան, Զաբէլ, օր.օր. Գայանէ, Հայկանուշ. պ. պ. Արաքսեան, Ամօ-Խարազեան, Վրոյր, Աղամիրեան, Գուլազեան, Աղէլխանեան և ուրիշ.

Աղէլխանեան և ուրիշները։

Սկիզբն է ճիշդ 8½ ժամին երեկոյեան։

Ղեկավար՝ Գ. Ա. Արաքսեան

1—1

ԱՐՏԻՍՏԻՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 16-ին

Հայոց դրամատիքական ընկերութեան խումբը

Մասնակցութեամբ տ. Սիրանոյշի

Կը ներկայացնէ

ՏՕՍԿԱ

5 ար. և 6 պատկ. Թարգմ. Ալ. Թարխանեանի

Մասնակցում են.—Տ.տ. Աղնիւ, Աւետեան, Նոնիկեան, Սաթենիկ-Զմշկեան, Սիրանոյշ. պ.պ. Աբելեան, Աղեան, Ալիխանեան, Աղայեան, Անդրանիկ, Աւետեան, Ցարութիւնեան, Մամիկոնեան, Պետրոսեան, Տէր-Դաւթեան, Ռշտունի և ուրիշները։

Սկիզբը ճիշդ ժամը 8-ին

1—2 Ռեժիսոր տ. Սիրանոյշ

ՁԵՌՆՏՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՎ

Ցենզ ունեցող և բաւական կրթված մի հայ երիտասարդ կամենում է պարապել երեխաների, աշակերտների և միջնակարգ դպրոցի իրաւունք ձեռք բերել ցանկացողների հետ։ Համաձայն է նոյնպէս ընտանիքներում հայոց և ռուսաց լեզուներից դասեր տալու։ Հասցէն դրատոր. էժանագին գրադարան, Вельяминовская. № 8. 6—9-ին

1—2

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ

ՊԱՏԿԵՐԱՒՈՐ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

Մեծերի և փոքրերի համար, մեծերի համար իբրև ինքնուսուցիչ։ Գինն է 13 կոպէկ, հարիւրով գնողներին 10 կ.։ Դրսեցից կարող են ստանալ որ և է անձի ձեռքով։ Հեղինակը ծրարով պատուէրներ կատարելու յարմարութիւն չունի։

1—10

Կովկասեան Կագրովի երգչի բաստլինի համար չինվելիք գործանցի հողաբաժնի վրա Նաւթլուղում՝ ծախվում են ալիւսատնքի մէջ փորձված ՁԻՆԵՐ սայլերի և նրանց սարքի հետ միասին։

3—3

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, մորթու և վեներական ախտ ունեցող հիւանդներին։

Բժշկո-միկրոսկոպիական կաբինետ։

Ամեն օր Առաւօտ. 12—2 ժ.

Երեկոները 5—6 ժ.

Մեծ Վանքի փողոց, տուն Կուզանովի. № 20. Բախչիեվի դեղատան կից. Большая Ванкская ул. домъ Кузанова, № 20, рядомъ съ аптекой Бахчіева. 19—100

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ սրանով յայտարարում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ 1903 թուի նոյեմբերի 15-ից մարդատար գնացքների երթևեկութիւնը փոփոխվում է հետևեալ կերպով.

Երթևեկող գնացքների ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի ժամացոյցի համեմատ, որ յետ է Թիֆլիսի ժամացոյցից 58 րոպէով։

Բագուից մինչև Բաթում

Կայարանները	Սրագ. Կովկ. Մոսկ.-Թիֆլ. № 19 Գալ	№ 19 Գնալ	Փոստային № 3 Գալ	№ 3 Գնալ	Մարդատար № 5 Գալ	№ 5 Գնալ	Ապր.-մարդ. № 17 Գալ	№ 17 Գնալ
Բագու	Գիշեր.	3.50	Գիշեր.	10.30	Ցերեկ.	12.50	Գիշեր.	3.10
Բալաջարի	6.13	6.14	10.58	11.13	1.17	1.37	3.37	4.07
Հաջիկաբուլ	8.40	8.48	2.13	2.30	4.29	4.49	7.12	7.37
Քիւրդամիր	10.14	10.19	4.19	4.29	6.35	6.47	9.41	9.58
Եվլախ	12.12	12.22	7.04	7.20	9.31	9.46	1.06	1.31
Ելիսավետպոլ	2.07	2.15	9.33	9.50	11.58	12.08	3.46	4.22
Աղստաֆա	5.32	5.40	12.55	1.18	3.03	3.13	1.38	8.03
Թիֆլիս	7.04	Երեկ.	4.40	5.30	6.15	7.10	11.24	Գիշեր.
Գորի			7.56	8.04	9.36	9.44		
Միխայլովո			9.19	9.39	10.57	11.17		
Շարոպան			12.14	12.22	1.49	1.54		
Րիօն			1.37	1.53	3.04	3.14		
Սամտրեդի			2.40	2.55	4.01	4.21		
Բաթում			6.11	Առաւ.	7.25	Երեկ.		

Բաթումից մինչև Բագու

Կայարանները	Սրագ. Կովկ. Մոսկ.-Թիֆլ. № 20 Գալ	№ 20 Գնալ	Փոստային № 4 Գալ	№ 4 Գնալ	Մարդատար № 6 Գալ	№ 6 Գնալ	Ապր.-մարդ. № 18 Գալ	№ 18 Գնալ
Բաթում			Երեկ.	11.10	Առաւ.	8.34		
Սամտրեդի			2.29	2.44	11.41	12.01		
Րիօն			3.35	3.47	12.52	1.02		
Շարոպան			4.53	4.59	2.11	2.18		
Միխայլովո			7.44	7.59	5.12	5.27		
Գորի			9.04	9.12	6.32	6.42		
Թիֆլիս	Ցերեկ.	4.30	11.25	12.10	9.00	9.30	Առաւ.	6.36
Աղստաֆա	6.46	6.54	3.00	3.20	12.16	12.26	9.30	9.50
Ելիսավետպոլ	9.13	9.21	6.26	6.48	3.36	3.52	1.00	1.29
Եվլախ	10.41	10.51	8.37	8.52	5.40	5.50	3.32	3.48
Քիւրդամիր	12.45	12.50	11.21	11.33	8.24	8.34	6.25	6.36
Հաջի-Կաբուլ	2.18	2.26	1.16	1.31	10.25	10.45	8.22	8.41
Բալաջարի	4.53	4.54	5.18	5.47	1.48	2.13	11.50	12.20
Բագու	5.15	Գիշեր.	6.10	Առաւ.	2.35	Ցերեկ.	12.42	Գիշեր.

Թիֆլիսից մինչև Երևան և յետ

Փոստային 74/75 Գալ	74/75 Գնալ	Ապր.-մարդ. 90/91 Գալ	90/91 Գնալ	Կայարանները	Փոստային 76/77 Գալ	76/77 Գնալ	Ապր.-մարդ. 92/93 Գալ	92/93 Գնալ
Երեկ.	10.15	Ցերեկ.	12.30	Թիֆլիս	5.55	Գիշեր.	4.00	Ցերեկ.
3.08	3.18	5.15	5.30	Սանահին	12.55	1.18	11.07	11.30
5.23	5.38	7.32	7.52	Ղարաքիլիսա	11.15	11.29	9.20	9.36
8.54	9.14	11.08	11.50	Ալեքսանդրոպոլ	7.56	8.16	5.02	6.02
3.02	Ցերեկ.	7.26	Առաւ.	Երևան	Ցերեկ.	12.52	Երեկ.	7.34

Ալեքսանդրոպոլից մինչև Կարս և յետ

Փոստային 95 Գալ	95 Գնալ	Ապր.-մարդ. 97 Գալ	97 Գնալ	Կայարանները	Փոստային 96 Գալ	96 Գնալ	Ապր.-մարդ. 94 Գալ	94 Գնալ
Առաւ.	9.30	Երեկ.	11.40	Ալեքսանդրոպոլ	7.40	Երեկ.	5.20	Գիշեր.
12 50	Ցերեկ.	3.10	Գիշեր.	Կարս	Երեկ.	4.37	Գիշեր.	2.07

Բորժոմից մինչև Բակուրիան և յետ.

Մարդատար 93 Գալ	93 Գնալ	95 Գալ	95 Գնալ	Կայարանները	Մարդատար գնացքը 94 Գալ	94 Գնալ	96 Գալ	96 Գնալ
Առաւ.	6.00	Առաւ.	8.20	Բորժոմ	2.31	Ցերեկ.	5.58	Ցերեկ.
9.58	Առաւ.	12.18	Ցերեկ.	Բակուրիան	Առաւ.	10.34	Ցերեկ.	2.00

Թիֆլիս—Միխայլովո—Բորժոմ և յետ.

Մարդատար գնացքը 90 Գալ	90 Գնալ	92 Գալ	92 Գնալ	7/8 Գալ	7/8 Գնալ	Կայարանները	Մարդատար գնացքը 8/7 Գալ	8/7 Գնալ	89 Գալ	89 Գնալ	91 Գալ	91 Գնալ
				Ցեր.	2.00	Թիֆլիս	6.40	Առ.				
				4.24	4.39	Գորի	4.20	4.29				
Առ.	8.10	Եր.	9.50	6.00	6.10	Միխայլովո	2.30	3.14	5.00	Ցեր.	11.01	Առ.
9.20	Առ.	11.00	Եր.	7.20	Եր.	Բորժոմ	Գիշ.	1.20	Ցեր.	3.50	Առ.	9.53

Սամտրեդիից մինչև Փոթի և Փոթիից մինչև Սամտրեդիա

Կայարանները	Մարդատար գնացքը 111 Գալ	111 Գնալ	115 Գալ	115 Գնալ	Ապր.-մարդ. 113 Գալ	113 Գնալ
Սամտրեդի	Գիշեր.	3 10	Ցերեկ.	4.30	Ցերեկ.	12 20
Փոթի	5.29	Գիշեր.	6.36	Երեկ.	2.24	Ցերեկ.

Փոթիից մինչև Քութայիս և Քութայիսից մինչև Փոթի

Կայարաններ	Մարդատար 112 Գալ	112 Գնալ	Ապր.-Մարդ. 114 Գալ	114 Գնալ	Մարդատար 116 Գալ	116 Գնալ	118 Գալ	118 Գնալ
Փոթի	Առաւ.	6.00	Առաւ.	9.24	Ցերեկ.	1.32	Երեկ.	11.56
Սամտրեդի	8.00	8.15	11.30	Առաւ.	3.40	Ցերեկ.	2.10	Գիշ.
Րիօն	9.06	9.10						
Քութայիս	9.30	Առաւ.						

Րիօնից մինչև Քութայիս և Քութայիսից մինչև Րիօն

Կայարանները	մարդատար գնացք 12	102	104	106	110
Րիօնից գնում է	7 50	2.10	4.45	1.10	7.20
Քութայիս գալիս է	8 10	2.30	5.05	1.30	7.40
	առաւ.	գիշեր	գիշեր	ցերեկ	երեկ.

Կայարանները	մարդատար գնացք 11	101	103	107	109
Քութայիսից գնում է	3.10	1.00	3.00	2.20	6.20
Րիօն գալիս է	3.30	1.20	3.20	2.40	6.40
	առաւ.	գիշեր	գիշեր	ցերեկ	երեկ.

Միխայլովից մինչև Սուրամ.

Կայարանները	ապր.-մարդատար գնացքը 79	81	83	85	87
Միխայլովից գնում է	2.20	8.10	11.28	6.18	9.50
Սուրամ գալիս է	2.32	8.22	11.40	6.30	10 02
	գիշեր	առաւ.	առաւ.	երեկ.	երեկ.

Սուրամից մինչև Միխայլով

Կայարանները	ապր.-մարդատար գնացքը 80	82	84	86	88
Սուրամից գնում է	2.48	7.08	10.30	4.48	8 50
Միխայլով գալիս է	3.00	7.20	10.42	5.00	9.02
	գիշեր	առաւ.	առաւ.	ցերեկ	երեկ.

Շորապան-Դարկվէթի և յետ

Մարդատար գնացք 98 Գալ	98 Գնալ	100 Գալ	100 Գնալ	Կայարաններ	Մարդատար գնացք 97 Գալ	97 Գնալ	99 Գալ	99 Գնալ
Առաւ.	6 00	ցեր.	5.00	Շարոպան	1.30	ցեր.	11.55	եր.
8.27	8.40	7.25	7.40	Ճիատուրի	11.03	11.23	9.28	9.48
9.00	Առաւ.	8 00	եր.	Դարկվէթի	ցեր.	10.45	եր.	9.10

Բաթումից մինչև Նօթանեբի և յետ

Մարդատար գնացք 14 Գալ	14 Գնալ	16 Գալ	16 Գնալ	Կայարաններ	Մարդատար գնացք 13 Գալ	13 Գնալ	17 Գալ	17 Գնալ
գիշ.	5.54	ցեր.	2.00	Բաթում	8.06	առաւ.	5.36	ցեր.
6.33	6.35	2.32	2.34	Չակվա	7.33	7.34	5 01	5.05
6.52	առաւ.	2.51	2 55	Կոբուլէթի	առաւ.	7.14	4 37	4.42
		3.18	ցեր.	Նօտանէբի			ցեր.	4 15

Բաթումից մինչև Շորապանի և յետ.

Մարդատար 10 Գալ	10 Գնալ	Կայարաններ	Մարդատար 9 Գալ	9 Գնալ	Ապր.-Մարդ. 108 Գալ	108 Գնալ
Գիշեր	12.07	Բաթում	11.22	երեկ	Ցերեկ	3.40
3.25	3.39	Սամտրեդի	7.54	8.09	4.00	5.30
4.30	4.40	Րիօն	7 00	7.07	8.55	երեկ
5.84	գիշեր	Շորապանի	ցերեկ	5.50		

Րիօնից մինչև Տկվիբուլի և յետ.

Կայարաններ	Ապր.-Մարդ. 105 Գալ	105 Գնալ
Րիօն	12.40	ցերեկ
Քութայիս	10.00	12 20
Տղիբուլի	առաւ.	6.36

Բագուից մինչև Բալաջարի և Բալաջարից մինչև Բագու Վլադիկավկասեան երկաթուղու գնացքը.

Սրագ Կովկ. Մոսկ. Թիֆլիս. № 19 bis Գալ	№ 19 bis Գնալ	Փոստային № 3 bis Գալ	№ 3 bis Գնալ	Մարդատար № 5 bis Գալ	№ 5 bis Գնալ	Գնացքը № 9 bis Գալ	№ 9 bis Գնալ	Ապրանքը մարդատար № 11 bis Գալ	№ 11 bis Գնալ	Կայարանները	Սրագը Կովկ. Թիֆ. Մոսկ. № 20 bis Գալ	№ 20 bis Գնալ	Փոստային № 4 bis Գալ	№ 4 bis Գնալ	Մարդատար № 6 bis Գալ	№ 6 bis Գնալ	Գնացքը № 10 bis Գալ	№ 10 bis Գնալ	Ապրանքը մարդատար № 12 bis Գալ	№ 12 bis Գնալ
առաւ.	6.00	առաւ.	7.50	Երեկ	11.42	ցերեկ.	2.20	ցերեկ.	3.20	Բագու	5.08	գիշեր	9.20	երեկ.	3.55	գիշեր	1.10	ցերեկ.	11.40	առաւ.
6.28	առաւ.	8.20	առաւ.	12.12	գիշեր	2.50	ցերեկ.	3.55	ցերեկ.	Բալաջարի	գիշեր	4.45	երեկ	8.58	գիշեր	3.33	ցերեկ	12.46	առաւ.	11.10

Ծանօթութիւն. 1) Կովկասեան արագ №№ 19 և 20 գնացքները հաղորդակցելով Մոսկվայի և Թիֆլիսի հետ, մտնում են Բագու կայարանը շաբաթը մի անգամ. № 19 գնացքը գալիս է Թիֆլիս ուրբաթ օրերը, իսկ № 20-ը գնում է Թիֆլիսից երեքշաբթի և հասնում է Բագու չորեքշաբթի օրերը։ 2) Ապրանքա-մարդատար №№ 17 և 18 գնացքները Թիֆլիսի և Բագուի մէջ հաղորդակցութիւն կը սկսեն 1904 թուի յունվարի 1-ից. 3) Ապրանքա-մարդատար №№ 94 և 97 գնացքները Ալեքսանդրոպոլ և Կարս կերթևեկեն միայն նրանց ճակական կարևորութեան համաձայն։ 4) Նոյեմբերի 14-ին պոստային № 74/75 գնացքը Կարսի գծով կուղարկվի Թիֆլիսից ձմեռվայ կանոնով, այսինքն փոխանակ 11 ժ. 30 ր. երեկոյեան,—10 ժ. 15 ր. երեկոյեան Պետերբուրգի ժամանակով։ 2—3

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 13 Октября 1903 г.

Электропечатня Груз. Изд. Т—ва, В. Винная ул.